

דף מקורות - יסודות שמיטת כספים

תוקף החיוב בזמן הזה

דברים (פרשת ראה) פרק טו

דברים (פרשת ראה) טו, ב - וזה דבר השמטה שמוט כל בעל משה ידו...

גיטין לו: - רבי אומר: וזה דבר השמיטה שמוט - בשתי שמיטות הכתוב מדבר, אחת שמיטת קרקע ואחת שמיטת כספים, בזמן שאתה משמט קרקע - אתה משמט כספים, בזמן שאי אתה משמט קרקע - אי אתה משמט כספים. ותקינו רבנן דתשמט זכר לשביעית.

ירושלמי, שביעית י: - רבי אומר שני שמיטין הללו שמיטה ויובל בשעה שהיובל נוהג שמיטה נוהג ד"ת פסקו יובלות שמיטה נוהגת מדבריהן אימתי פסקו היובלות [ויקרא כה י] יושביה בזמן שיושביה עליה לא בזמן שגלו מתוכה היו עליה אבל היו מעורבבים שבט יהודה בבנימין ושבט בנימין ביהודה יכול יהו היובלות נוהגין ת"ל יושביה לכל יושביה נמצאת אומר כיון שגלו שבט ראובן וגד וחצי שבט המנשה בטלו היובלות.

טור חו"מ סז - וכתב א"א הרא"ש ז"ל בתשובה ששאלת שנוהגין בארץ הזאת לגבות שטרות שעברה עליהן שביעית הוי יודע שתמהתי על זה מיום בואי לארץ הזאת וצווחתי ככרוכיאל ולית דמשגח בי ואמרו כי כבר נהגו כן בארץ הזאת וא"א לשנות המנהג. ואמרתי מנהג כזה שהוא לעבור על דברי תורה ולהוציא ממון שלא כדין אין לילך אחריו.

שו"ע חו"מ סז, א - אין שמיטת כספים נוהגת מן התורה, אלא בזמן שהיובל נוהג. ומדברי סופרים שתהא שמיטת כספים נוהגת בזמן הזה, בכל מקום.

רמ"א - כן הוא הסכמת הפוסקים. אבל י"א דאין שמיטה נוהגת בזמן הזה; ונראה שעליהם סמכו במדינות אלו, שאין נוהגים דין שמיטה כלל בזמן הזה.

איך פוקע החוב?

דברים טו, ב - וזה דבר השמטה שמוט כל בעל משה ידו אשר ישה ברעהו לא יגש את רעהו ואת אחיו כי קרא שמטה לה'.

ספר יראים, רעח - וחוב שעבר עליו שביעית אינו רשאי לזה לעכבו אלא על פי מלוה שכל זמן שלא השמיטו מלוה חייב לפרוע אלא לזה יזמין מלוה לדין שישמיט לו חובו כאשר צוה היוצר וב"ד יחייבו למלוה לומר משמיט אני כאשר צוה חכמים.

רמב"ם שמיטה ט, ד - וכשתשקע חמה בלילי ראש השנה של מוצאי שביעית אבד החוב.

לשאלה אם השמיטה תלויה בחלווה יש משנעויות רבות:

- האם החלווה איבד לשלם אלא שאסור לעבדו ממנו?
- אם החלווה תפס האם נוציא מידו? (לדוגמה: בל תשובה שגבה אובותיו בעבר, האם צריך להשיב)
- האם יש ענין לומר 'משנט' אני' והאם בכך מקיימים את המצוה?
- האם יש ענין ליצוא קיום של שמיטת כספים, או שכל האיסור הוא לא ליגוש?

(א) מקץ שבע שנים תעשה שמטה: (ב) וזה דבר השמטה שמוט כל בעל משה ידו אשר ישה ברעהו לא יגש את רעהו ואת אחיו כי קרא שמטה לה': (ג) את הנכרי תגש ואשר יהיה לך את אחיך תשמט ידך: (ד) אפס כי לא יהיה בך אביון כי ברך יברכך ה' בארץ אשר ה' אלהיך נתן לך נחלה לרשתה: (ה) רק אם שמוע תשמע בקול ה' אלהיך לשמר לעשות את כל המצוה הזאת אשר אנכי מצוך היום:

(ט) השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל לאמר קרבה שנת השבע שנת השמטה ורעה עינך באחיו האביון ולא תתן לו וקרא עליך אל ה' והיה בך חטא:

מתי מתרחשת שמיטת כספים

דברים (פרשת ראה) טו, א - מקץ שבע שנים תעשה שמטה.

את פירוש המילה 'מקץ' ניתן למצוא במקור אחר:

דברים (פרשת וילך) לא, י - יב - ויצו משה אותם לאמר מקץ שבע שנים במעד שנת השמטה בחג הסוכות: בבוא כל ישראל לראות את פני ה' אלהיך במקום אשר יבחר תקרא את התורה הזאת נגד כל ישראל באזניהם:

ספרי פרשת ראה, קיא - מקץ שבע שנים, יכול מתחלת השנה או בסופה הרי את דן נאמר כאן קץ ונאמר להלן קץ מה קץ האמור להלן בסופה ולא בתחלתה אף קץ האמור כאן בסופה ולא בתחלתה.

רא"ש גיטין ד, יח-כ - ותניא בתוספתא "אימתי כותבין עליו פרוזבול ער"ה של שביעית..." והא דאין כותבין פרוזבול בשביעית אף על פי שאינה משמטת אלא בסופה, נראה לפרש הטעם ע"פ המקראות: "מקץ שבע שנים תעשה שמטה, וזה דבר השמטה שמוט כל בעל משה ידו" מפשטיה דקרא ילפינן דאין שביעית משמטת אלא בסופה כדכתיב מקץ שבע שנים תעשה שמיטה וזה דבר השמיטה שאינו אלא בסוף השבע שמוט כל בעל משה ידו, אבל מיד כשהתחלה שנת השמיטה אין בית דין בודקין לגבות שום חוב וגם המלוה בעצמו אין לו ליגוש הלוא, דכתיב: "לא יגוש את אחיו ואת רעהו כי קרא שמטה לה'", מיד שנכנסה השמיטה לא יגוש, אבל אם יפרע הלוא מעצמו אין צריך לומר משמט אני.

תשובות הרמב"ן צח - גירסא משובשת נזדמנה לו וקבלה כהלכתא בלא טעמא וסמך עליה. והיא שנויה בתוספתא פרק אחרון של שביעית והכי תניא התם בנוסחא דוקני אימתי כותבים פרוזבול, ערב ר"ה של מוצאי שביעית.

שו"ע חו"מ סז, ל - אין שביעית משמטת כספים אלא בסופה, לפיכך המלוה את חבירו בשביעית עצמה, גובה חובו כל השנה בבית דין, וכשתשקע חמה בליל ראש השנה של מוצאי שביעית אבד החוב.

שו"ת חתם סופר ח"א או"ח טו - הכא שנת השמיטה אינו ראוי לקרות בתורה "לא יגוש את רעהו" למי שלא עשה פרוזבול ער"ה העבר בכניסת שמיטה, וגם יעשה פרוזבול ער"ה הבע"ל ביציאתו לצאת ידי כל הפוסקים החולקים בזה... כיוצא באלו ראוי להחסידיים לזיזר.

גיטין לו. - זה אחד מן הדברים שהתקין הלל הזקן, שראה את העם שנמנעו מלהלוות זה את זה ועברו על מה שכתוב בתורה השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל וגו', עמד והתקין פרוזבול; וזה הוא גופו של פרוזבול: מוסרני לכם פלוני דיינין שבמקום פלוני, שכל חוב שיש לי אצל פלוני שאגבנו כל זמן שארצה, והדיינים חותמים למטה או העדים.

בימינו ישנן סיבות נוספות לכתיבת פרוזבול, שכן לכאולנו ישנם אובות רבים שאיננו רוצים שיישטמו:

קטיף שביעית כה, ט - בזמננו באופן מעשי נשמטים החובות הבאים:

1. הלוואה בכסף שזמן פירעונה חל לפני תום שנת השמיטה.
2. הלוואה בשווה כסף (כגון מוצרי אוכל או חפצים שמשאילים השכנים זה לזה).
3. המחאה (צ'ק) שזמן פירעונה חל לפני ר"ה של השנה השמינית.
4. חשבון בנק עובר ושב (בין יתרת זכות ובין יתרת חובה - 'אוברדרפט').
5. קנייה בהקפה עם רישום עלויותיו של המוצר שנרכש בסוף עבודתם.
6. שכר שכיר המשולם לעובד בסוף יום עבודתו, כגון זה המשולם לבעלי מקצוע

לאור מה שראינו, עלינו להקפיד על כתיבת פרוזבול רק בשלב מאוחר, כמה שיותר קרוב לראש השנה, כדי שלא יתווסף לנו אוב לאחר כתיבתו:

שו"ע חו"מ סז, לב - פרוזבול המוקדם, כשר; והמאוחר, פסול.

סמ"ע ס"ק נד - והמאוחר פסול. משום דאין יכול למסור לב"ד החובות שאינו חייב לו עדיין.

קיום שמיטת כספים בימינו

הפרוזבול העלים כמעט לחלוטין את מצות שמיטת כספים, הפוסקים דנו כיצד אפשר להשאיר זכר למצוה זו ולקיימה:

בן איש חי (שנה א' כי תבוא) - והנה יש מתחסדים אחר שכותבין הפרוזבול מלווה לחברו סך מה עשרה גרוש או פחות או יותר ועל זה הסך לא יחול הפרוזבול ... והמלווה לחדדי במצות שמטת כספים שקיים אותה בפועל ותהילות לא-ל יתברך הנהגתי מצווה זו פה עירנו בגדאד... אשריהם ישראל אוהבי מצוות השם ועושים אותם בשמחה.

קטיף שביעית כה, ל - במיזם 'נדיבי ארץ' מלווים סכום כסף לקרן על מנת שהלוואה זו תישמט בסוף השמיטה. כנגד כל סכום שאדם שומט ישנם בנקים שמוסיפים סכום דומה, וכך מסייעים למשפחות שרובצים עליהן חובות כבדים לצאת ממעגל החובות.